

VZTAH LOGIKY ELEMENTÁRNÍ A LOGIKY PRÁVNÍ

Jan Pinz^{*)}

Introductio

V nejobecnějším významu se logika definuje jako nauka o správném myšlení. Tento výměr se vztahuje na tvoření pojmů a uvědomění si jejich vzájemného poměru. Logika je exaktní věda o obecných formách vědomě odůvodněného myšlení, a jako taková je obecnou naukou. Vedle ní se s rozvojem dalších vědních disciplin vytvořila i logika těchto jednotlivých odborných věd. Kromě logiky obecné tak vznikla logika zvláštní, představující logiku toho kterého speciálního oboru lidského vědění. Mezi řadou těchto speciálních logik můžeme najít i logiku právní, která je právě tak jako ostatní oborové logiky naukou samostatnou, od obecné logiky sice odvozenou, ale zároveň i oddělenou.

Vzájemný vztah logiky obecné a logiky zvláštní je v podstatě relací obecného a zvláštního, resp. abstraktního a konkrétního. Proto také postavení právní logiky ve vztahu k logice obecné je charakterisováno relativní samostatností a svébytností. Jakkoli mají obě discipliny společný základ odlišují se od sebe svým předmětem. Zatímco obecná logika zkoumá formy a zákonitosti správného myšlení vůbec, zkoumá právní logika pouze formy a zákonitosti správného myšlení právního. Právní logika má tedy jednak blíže

^{*)} JUDr. Jan Pinz, Universita Pardubice, Institut Jana Pernera, o. p. s. Praha.

vymezený obor působnosti svým zvláštním předmětem a jednak má další zvláštnosti spojené právě s jedinečností oboru na který je pohlíženo prismaticem logiky. Právní logika je tak nejen kvalitativně, ale i kvantitativně odlišná od logiky obecné.

I. Vztah logiky k právnímu myšlení v historickém kontextu

Lidská soudnost slavila své úspěchy ještě před tím než vznikla filosofie a v jejím rámci logika. Správné usuzování v lidském myšlení bylo vlastností člověka ode dávna. Příkladem zde může být logické zkoumání v politickém dění východních center starověké vzdělanosti již od druhého tisíciletí před n. l., a to v Číně a Indii nebo také ve starověkém Egyptě a Babylonii. Za připomenutí stojí tzv. čínská sofistika (Teng Si), etika (Lao-c' a Konfucius) a dialektika (Kung-sun Lung), jakožt i filosofická škola novohomistů (Mo-Ti). Indická logika se nejprve nazývala Anvikšiki (umění debatovat) a později Njája (nauka o správných formách úsudků). Ostatně indiští filosofové pokládali logiku za „světlo všech věd, za zdroj všeho poznání...“¹⁾

Staročínské logické myšlení vedlo k formulování problémů, které nebyly běžnými postupy správně objasnitelné. Jejich logické zkoumání ovlivnilo konkrétní poznatky celé řady disciplin, včetně práva. Logické úvahy byly také konec konců spjaty s politickými záměry reformovat společnost a státní zřízení. **Staroindická nauka** o způsobech správné diskuse a o správných formách úsudku vyúst'ovala v zásadách správné interpretace právních textů a v pojednáních o správném učlenění procesního řízení v právníkové praxi.

¹⁾ Berka, K.: O vzniku logiky. Praha, SNPL 1959, s. 33.

Starořecké filosofické a vědecké myšlení bylo ve svých počátcích podmíněno některými poznatky z Egypta a Babylonie. Zatímco Pythagorova filosofie byla hotova 1550 let před naším letopočtem, logika jako věda ještě neexistovala. Teprve přenesení pozornosti od poznání věci k poznání samému, tj. zjišťování podmínek tohoto jevu, dává možnost vzniku logiky. Od milétské školy a sofistů (6. st. př. n. l.), přes Sokrata, Platona a Aristotela až ke stoikům (3. st. př. n. l.), se filosofické myšlení zabývá logickými záhadami. Toto klasické stádium antické kultury až k počátku helenismu je spojeno s tzv. královnou všech umění – retorikou. Sofisté detekovali řadu logických zákonů, které využili při politické správě obce a soudním jednání. Praktickou logiku Sokratovu opřel Platon o teorii a jeho přesné vymezení pojmů se stalo využitelné v právních definicích. Stejně tak pojmová logika Aristotela, zejména rozbor důkazního postupu. Určitý význam pro právní nauku má i Aristotelova sylogistika.

V návaznosti na učení sofistů vytvořili stoikové výrokovou logiku. Stoické pojetí logiky se zabývá zkoumáním pravdivosti poznání a mluvnické teorie. Soustavnost poznatků cíleně uspořádaných je předností stoické logiky oproti tzv. nástrojovému pojetí logiky Aristotelovy. Stoikové soudí, že *„bez studia logiky... není ani možné klást metodické otázky a dávat odpovědi... A moudrý člověk se neprojevuje nijak jinak než jako jemný a bystrý myslitel a obratný znalec v používání slov...“*²⁾ Charakteristické pro toto období počátku helenismu byla spojitost logiky s jazykovědou. Logika sloužila jako nejobecnější metodický prostředek v řadě oborů, zvláště pak ke zkoumání skutečného předmětu sporu v soudním řízení.

Středověké logické myšlení se odvíjí od uzavřené interpretace Aristotela k přecenění formální logiky oproti věcnému poznání (scholastika) a zabarvením logiky prvky umění (T. Aquinus). *Logica est directiva ipsius actus*

²⁾ Ibidem, s. 72 a 73.

rationes. Uvnitř logiky se nalézají složky vědecká a umělecká. Logica ut scientia sive docens, logica ut ars sive utens.

Novověké logické myšlení je reprezentováno celou plejádou významných filosofů, kteří logiku propojují s uměním (F. Bacon, B. de Spinoza, R. Descartes) nebo s intuicí (J. Locke) anebo s noetikou (G. W. Leibniz, I. Kant). Někteří rozvíjejí indukční logiku (F. Bacon, J. S. Mill), jiní logiku deduktivní (R. Descartes). Další myslitelé chápou logiku jako ryze formální vědu a noetiku (I. Kant, F. Ueberweg, F. Lange, H. Cohen, P. Natorp, E. Cassirer), vědu čistého myšlení v procesu (G. W. F. Hegel), vědu hodnotovou (W. Windelband), vědu myšlení (B. Erdmann, A. Riehl), vědu teoretickou a částečně normativní – tzv. eidetický logicismus (E. Husserl), vědu uvažování spojenou s etikou (W. Wundt) nebo jako matematiku (B. Bolzano, J. G. Frege, G. Peano, L. Brunschwig) resp. jako logicismus (B. Russell, A. N. Whitehead).

V celém průběhu vývoje logiky je patrný i její vztah k právnímu myšlení, a to zejména v období římské jurisprudence. Významný český romanista M. Boháček vyzdvihl **vliv právní logiky obsažené v římskoprávní nauce** na právní praxi. Pojmy římské jurisprudence představují „*system organicky a přesnou právní logikou vybudovaných pojmů, potřebných k juristickému chápání*“.³⁾ Podobně uvažoval známý civilista Jan Krčmář, když hovořil o logických operacích v procesu aplikace právního řádu⁴⁾ nebo neméně známý romanista Josef Vančura⁵⁾ poukazem na logicky přesné římskoprávní myšlení a nebo ještě předtím taktéž civilista Emanuel Tilsch⁶⁾. Místo logiky v právní dogmatice, zejména logická systematika právních pojmů, je v právnickém studiu v podstatě všeobecně uznávána od antické minulosti do současnosti.⁷⁾

³⁾ Boháček, M.: Pocta k 60. narozeninám prof. A. Miloty. Bratislava 1937, s. 6.

⁴⁾ Srv. Krčmář, J.: Právo občanské. Díl I. Výklady úvodní a část všeobecná. Praha, Všeherd 1927, s. 45 a násl.

⁵⁾ Srv. Vančura, J.: Úvod do soukromého práva římského. Praha, Typus 1928, s. 18 a násl.; Römisches Recht. In Sborník věd právních a státních. XXVII. Praha, Bursík a Kohout 1927, s. 350.

⁶⁾ Srv. Tilsch, E.: Občanské právo rakouské. Část všeobecná. Praha, Unie 1913, s. 15, 16, 54 až 56.

⁷⁾ Kliment, J.: Úvod do studia právního na podkladě historickém. Praha, Všeherd 1932, s. 64 a násl.

II. K pojmu logiky a jejímu třídění

Ještě Platon nazývá sumu logických zkoumání dialektikou. Aristoteles označuje vědecký systém formální logiky názvem analytika. Teprve stoikové při zkoumání pravdivosti poznání a na základě mluvnické teorie odvozují od významu slova „logos“ (rozum, důvod, řeč) název této vědy – logika. Logiku chápou jako součást filosofie, ale zároveň tuto logiku člení na tři části: 1. logika vlastní, tj. dialektika, 2. noetika, 3. retorika.

Původní disiunctio oboru logiky záleží v dichotomii „dialektika“ vyjadřující formy myšlení (podle Platona umění dospět otázkami a odpověďmi k nejvyšším pojmům – idejím) a „kritika“ vyjadřující obsah myšlení. V historické tradici odpovídá dialektika formální logice a kritika logice materiální.

V české odborné literatuře od počátku 19. století se věnuje logice nejméně tři desítky filosofů. Antonín Marek dělí logiku na přirozenou a umělou – učeneckou (Logika nebo Umnice 1820). Logiku nazývá nejen umnicí, ale i myslovědou. Logikou se v 19. století zabývá literárně ještě Antonín Krecar, F. X. Procházka, Josef Sedláček, Emilián Schulz, František Šír, Vincenc Zahradník a F. B. Květ, I. J. Hanuš rozlišuje logiku čistou – formální a logiku užitnou (Nástin logiky na základě metafysickém 1850). G. A. Linder rozeznává logiku elementární a vědoslovnou (Lehrbuch der formalen Logik nach genetischer Methode 1861). Josef Dastich podobně dělí logiku na elementární – základní a vědovědu (Formální logika 1867). František Šimek rozděluje logiku na elementární ve spojení s vědoslovím a na metodologii. Eugen Kadeřávek člení logiku na formální – dialektickou a látkovou – kritickou, kterou nazývá též noetikou (Logika formální 1887). F. M. Klácel definuje logiku jako vědu o určitosti, filosofii jako vědovědu a etiku jako dobrovědu, resp. mravovědu. František Čupr pokládá logiku za

duchovědu. T. G. Masaryk liší logiku teoretickou od logiky praktické. V odporu proti scholastické formální logice vidí v logice vědu o pravidlech, kterými se spravuje náš duch při vědecké práci. (Základy konkrétné logiky 1885). František Krejčí logiku propojuje s vědomím a považuje ji za součást psychologie. Logiku dichotomicky nedělí, chápe ji jen jako logiku elementární, tj. formální (Logika pro školy střední 1902, Psychologie 1910). Běla Dratvová a Ferdinand Pelikán rozčleňují logiku na elementární – formální a vědosloví (Logika 1926). Emanuel Chalupný, Karel Engliš a Jaroslav Kallab pokládají logiku za noetiku. Gustav Zába rozeznává logiku elementární a vědoslovnou tzn. logiku deduktivní a induktivní (Logika 1920). František Čáda odděluje logiku teoretickou od praktické – normativní. Teoretickou logiku pojímá jako prvosloví a praktickou logiku ještě dále člení na vědosloví – metodologii a poznatkosloví – noetiku.

V první polovině dvacátého století se věnují logice dále Jaroslav Kratochvíl, Karel Vorovka, Josef Pospíšil, Jiřina Popelová a Otokar Kádner. Obsáhlou monografii připsal oboru logiky Josef Tvrdý, který zásadně rozděluje logiku na elementární, tj. logiku formální v užším slova smyslu a na vědosloví. Formální logiku srovnává s logistikou, ale odlišuje logiku od noetiky (Logika 1937). Česká odborná literatura z oboru logiky za první polovinu 20. století může být uzavřena zajímavým dílem Miloslava a Jana Skácela (Základy vědecké filosofie 1945), v němž dělí logiku na formální, tj. klasickou dialektiku a na materiální, tj. kriterologii. Z oboru logiky naopak vylučují ontologii, homologii, psychologii a theodicu, tj. přirozenou teologii. Za zmínku ovšem stojí i obsažné pojednání Karla Engliše (Malá logika 1947), kde logiku nazývá vědou o obecném myšlenkovém řádu, na rozdíl od matematiky a geometrie jako věd o zvláštním myšlenkovém řádu. Avšak logika s matematikou tvoří skupinu logických věd, proti níž stojí všechny ostatní vědy, používající myšlenkových řádů odhalených nebo vytvořených logikou a matematikou.

Pojem a třídění logiky prošly svým vývojem stejně tak v cizí odborné literatuře, zejména německé (E. Cassirer, H. Cohen, P. H. Drobisch, B. Erdmann, J. G. Frege, J. Geysler, K. Gödel, K. J. Grau, G. W. F. Hegel, A. Höfler, D. Hilbert, E. Husserl, I. Kant, J. Kries, W. Kopplemann, O. Külpe, F. A. Lange, G. W. Leibniz, T. Lipps, H. Lotze, P. Natorp, J. Rehmke, A. Riehl, Ch. Sigwart, E. Schröder, F. Ueberweg, W. Windelband, L. Wittgenstein, W. Wundt, T. Ziehen). Od původního rozeznávání logiky na dialektickou a analytickou postupovala obvyklá dichotomie logiky na logiku formální (formy myšlení), tj. dialektiku⁸⁾ a na logiku materiální (obsah myšlení), tj. kritiku. Jinak se lišila logika na logiku elementární (o základních tvarech myšlenkových – pojem, soud, úsudek) a na logiku vědoslovnou (postup k získání poznatků, metoda myšlení, třídění a systém věd – definice, dělení, důkaz, heuristické postupy). Zároveň se vyskytovalo členění na logiku abstraktní – ideální (všeobecná věda o myšlení) a na logiku konkrétní – reálnou (zvláštní sociální věda, resp. vědosloví). Vedle tohoto pojetí se objevovalo též rozvrstvení logiky na formální v užším smyslu (logika elementární), a formální v širším smyslu (logika dialektická) a na materiální (logika kriteologická). Někdy se logika materiální (vědosloví, kriterologie) zaměňovala s noetikou (teorie poznání).

Od Hegelova pojetí logiky jako vědy čistého myšlení v procesu, kterou podává dialektická metoda, se ve filosofii prosazovala tzv. teorie o vývoji pojmu. G. W. F. Hegel v rámci svého absolutního idealismu a dialektické metody nepokládá logiku za formální vědu, nýbrž právě za dialektiku.⁹⁾ To se později promítlo do dělení logiky. V československé odborné literatuře v druhé polovině 20. století převažovala dichotomie: logika dialektická ve smyslu logiky materiální (obecné zákonitosti vzniku a vývoje myšlení a zákonitosti procesu poznání) a logika formální v širším smyslu (obecné

⁸⁾ Název dialektika označoval tzv. Platonskou logiku, tzv. sofistickou logiku a středověkou logiku. V tzv. hegelovské logice název dialektika přísluší pro označení logiky materiální.

⁹⁾ Srv. Hegel, G. W. F.: Die Wissenschaft der Logik, Leipzig, G. Lasson 1923.

podmínky, formy a zákonitosti správného a důsledného usuzování), a v užším smyslu (teorie logického vyplývání abstrahující od konkrétního obsahu základních složek procesu usuzování, tj. od obsahu pojmu, výroku a úsudku). Navíc se formální logika ještě členila na deduktivní a induktivní podle okolností, zda závěr plynoucí z premis znamená jistotu nebo pravděpodobnost.

V zásadě lze současné třídění logiky uzavřít klasickým dělením logiky na formální a materiální. Přičemž pojmu formální logika přibližně koresponduje též název logika elementární, deduktivní, základní, prvoslovná, abstraktní a statická. Pojmu materiální logika naopak přibližně odpovídá též název logika metodologická, induktivní, odvozená, vědoslovná, konkrétní a dynamická. Logiku formální můžeme považovat za teoretickou a logiku materiální za praktickou (Christian Wolff, Tomáš G. Masaryk). Také lze formální logiku označit termínem apriorní a logiku materiální zase názvem aposteriorní. V případě, že se přenášejí všeobecné požadavky správnosti myšlení, tak jak je vytkla formální logika jako věda abstraktní a generální na podmínky jednotlivých vědních oborů, jde o formální logiku zvláštní, tzn. o vědu konkrétní a speciální.¹⁰⁾ V této souvislosti můžeme pokládat formální, resp. elementární logiku za logiku obecnou – *logica generalis sive logica pura* a logiku použitou na konkrétní vědní obor za logiku zvláštní – *logica specialis sive logica applicata*. Konečně lze s určitou licencí pokládat dichotomii logika formální – logika materiální v soudobém nazírání za souměřitelnou s dichotomií logika formální – logika dialektická. Zároveň však je žádoucí nesměšovat noetiku jako nauku o správnosti kritéria myšlení s logikou vůbec. Noetika, resp. teorie poznání (*Erkenntnis-Lehre*, *théorie de la connaissance*, *theory of Knowledge*) stojí totiž v blízkém sousedství psychologie a jejím předpokladům poznání,¹¹⁾ i když se pokládá za základní část filosofie.¹²⁾

¹⁰⁾ Srv. Zába, G.: *Logika*. Praha, Hejda a Tuček 1920, s. 128 a 129.

¹¹⁾ Srv. Pelikán, F. – Dratvová, B.: *Logika*. Praha, Sfinx 1926, s. 13.

¹²⁾ Srv. Král, J.: *Filosofický slovníček*. Praha, Vesmír 1924, s. 43.

III. Pojem a podstata právní logiky

Problémy právní vědy jsou do značné míry problémy logické vědy. Právní problémy jsou zvláštností problémů všeobecně logických. Stejně tak je právní logika zvláštním případem logiky obecné. Je to logika obecná aplikovaná na obor práva.

Od potřebnosti logického poznávání podstaty práva, resp. o logické podstatě práva se celkem nepochybuje. Logický rozbor právních pojmů, logická struktura právní normy, logika subjektivních práv a povinností, logická argumentace při výkladu práva, jakož i logický princip celého právního řádu a právní vědy představují komponenty právní logiky. Správný pozitivněprávní poznatek musí být logicky správným poznatkem. Správný výklad právní normy musí být logicky správným výkladem. Také správná aplikace právní normy musí být logicky správnou aplikací.

Význam logiky pro právo je zcela zřejmý. Logika dává právní vědě kritický základ, kritické a metodické vodítko při tvoření obecně správného právního názoru. Vědecky orientovaná právní rozprava se neobejde bez instrumentaria logiky. Proto také v případě logicky uspořádaného sporu o pravdu určité právní these (defendent - oponent) půjde o „disputatio“ nikoliv o modní diskurs.

Zatímco potřebnost vkladu logiky do právní vědy a její význam pro právo se běžně uznává, totiž sine dubio, existuje kolem oboru právní logika řada nejasností a také scep sis specialis. Právní logika pramení z všeobecné logiky. Je proto právní logika zvláštní logikou, resp. aplikovanou naukou logiky na obor práva (logika v právu, logika práva). Stejně tak lze pohlížet na právní logiku z hlediska její odvozenosti z všeobecné právní nauky – právní logika je zvláštní právní naukou, aplikovanou naukou práva na obor logiky (právo v logice). Právní logika vznikla také jako formalisovaná složka právní filosofie, proto sdílí víceméně její osudy.

Podstata předmětu právní logiky souvisí s pojmem právní logiky. Právní logika je nauka o pravidlech právního myšlení. Je to učení o logických principech práva a spravedlnosti. Zabývá se soustavou názorů na logickou povahu práva a jeho logickou strukturu. Předmětem právní logiky je právo jako objekt. Je to logická varianta pravovědy. Právní logika představuje soustavu myšlenkových výtvorů vycházejících z právně logického zkoumání fenomenu práva a jeho vnitřní struktury. Konkrétně se zabývá stavbou právních myšlenek (výrazů), důsledkovými vztahy z právních premis a pravděpodobnostními právními úsudky.

Úkol, cíl a požadavek právní logiky vyplývá z podstaty a předmětu právní logiky. Právní logika je vědou o právních formách vědomě odůvodněného právního myšlení, tj. myšlení vedoucího k právní pravdě. Právní pravda je pravda formálně správná ve smyslu pozitivněprávním nebo teoretickoprávním. Právní pravda je formálně logickou kategorií, nikoli kategorií materiální. Úkol právní logiky spočívá ve zkoumání vnějších forem práva a ve zkoumání úlohy logiky v celém oboru práva. Cílem právní logiky je poznání správných forem práva a úlohy logiky v právní vědě (právní pojmy a struktura práva) a právním životě (interpretace, realizace a aplikace práva, tvorba práva a jeho nalézání). Požadavek právní logiky souvisí s poměrem logické kritiky správnosti práva k metodě, již se k této správnosti dospívá. Je proto požadavkem právní logiky pravdivost v právu.

Conclusio

Logika (obecná) je verbum nativum, logika právní (logika práva) je verbum derivatum. Tak jako je obecná logika disciplinou základní, je právní logika naukou odvozenou. Logika všeobecná (elementární a metodologická) nutně se odlišuje od logiky nějakého oboru. Oborová logika pojednává o problémech, pojmech a principech příslušného oboru, pokud jsou součástí

logických jevů. Tato logika je ve smyslu Kantova dělení logikou zvláštní.¹³⁾ Proto i logika právní je logikou zvláštní, podobně jako právní filosofie nebo právní sociologie jsou speciální filosofickou naukou, resp. speciální sociologickou disciplinou.¹⁴⁾

Česká odborná literatura několika posledních desetiletí přispěla k oboru právní logiky některými publikacemi. V padesátých a šedesátých letech dvacátého století vyšla řada děl z obecné logiky (Zich, O. a kol.: Moderní logika. Praha, Orbis 1958; Zich, O.: Význam logiky. Praha, SNP 1959; Berka, K.: O vzniku logiky. Praha, SNPL 1959; Berka, K. – Mleziva, M.: Co je logika. Praha 1962; Zich, O.: Logika pro praxi. Praha 1968 a Jauris, M.: Logika. Praha 1970) a několik publikací významných pro obor právní logiky (Weinberger, O.: Kurs logiky pro právníky. Praha, SNP 1957; Weinberger, O. – Zich, O.: Logika – učebnice pro právníky. Praha, SNP 1959, 1962 a 1965). Po odmlce v letech sedmdesátých vychází v osmdesátých a devadesátých letech další příspěvky k oboru právní logiky (Knapp, V. – Gerloch, A.: Logika v právním myšlení. Praha, Ústav státní správy/Eurolex Bohemia 1983, 1985 a 2000; Knapp, V. – Holländer, P. a kol.: Právne myslenie a logika. Bratislava, Obzor 1989 a Weinberger, O.: Základy právní logiky. Brno, MU 1993).

S výjimkou publikací z posledních let jsou zmíněné učebnice koncipovány na dobově podmíněném stereotypu, tzn. na kontradikci logiky dialektické a logiky formální, někdy s určitou tendencí distancovat formální logiku. Terminus technicus „právní logika“ se ve zmíněných dílech vyskytuje jen zcela sporadicky a obor takto označený se neseťká s uznáním, ba lze se nadíti i té diagnosy, že logika právní je snad extrémem. V názvech těchto publikací („logika pro právníky“, „logika v právním myšlení“, „právní myšlení a logika“) je patrný trend pojímat předmětné práce ve smyslu obecné logiky s užším určením (pro právníky) nebo zaměřením (na právo). Ostatně v

¹³⁾ Srv. Külpe, O.: Úvod do filosofie. Praha, J. Pelc 1900, s. 25.

¹⁴⁾ Ibidem, s. 10.

některých uvedených učebnicích se záměna vlastní materie díla za logiku zvláštní nepřipouští, event. se i obor právní logiky jako speciální logické nauky popírá. Z důvodu vpředu uvedených nelze nezbytně míti za to, že jde o názor vědecky zcela správný. Vzdor prvé skutečnosti, že citované publikace jsou názvově od právní logiky disonantní a jejich obsah není autory co by právní logika aprobován, nelze přehlédnout skutečnost druhou, totiž, že jde vesměs o díla nejen vědecky přínosná, ale i díla fakticky kráčící po diagonále k právní logice. Konečně poslední dílo titána logiky v oboru právním prof. Weinbergera se jmenuje právní logika. Pozornosti a ocenění v této oblasti rovněž neuniknou díla dalších zde zmíněných autorů, zejména pak autora přečetných vědeckých pojednání z oboru práva i logiky – akademika Knappa, kterému patří gratia honoris causa data.¹⁵⁾

Obecná logika nepotřebuje ke své existenci další vědy, zatímco jiné vědy ano, tak i věda právní. Logica generalis est perfectio essentialis. Ale v logice jde jen o správnost struktury myšlení, nikoliv o celý jeho průběh. Logica pura zkoumá obecnou formu, nikoliv konkrétní obsah pravdy. Tedy i to co je logicky správné může být nepravdivé. Sceptis scientifica vede k úvaze, že logické myšlení bez gnoseologie nesměřuje vždy k poznání. Správnost myšlení je neúplná bez dianoetiky. Významný český filosof V. Hoppe poznamenal „*Jasně logické úvahy jsou sice nevyhnutelné k přesnému vyjádření našich názorů, avšak jak příroda, tak i náš rozum... nejsou naprosto jednoduchými racionálními veličinami, naopak... naše rozumové schopnosti... sahají dalece za náš individuální svět... svět i život jsou totiž bohatší, než prostá, ale ztrnulá logika.*“¹⁶⁾ Pátrání po správném právu není jenom hledání

¹⁵⁾ Pouze za poznámku pod čarou stojí zmínka o „recenzi Logika v právním myšlení – V. Knapp, A. Gerloch“ na internetových stránkách z 29. 7. 2002, autor Jiří Raclavský. V recenzi uváděné výhrady, soudy a úsudky nelze pokládat bez výjimky za zcela korektní a obsahují místy i voci contumelia. Určitá, byť ojedinělá, tvrzení (např. o dialektické logice z hlediska historického) jsou navíc jen obtížně udržitelná. Konstatování, že „obor právní logika je coby logika ve zbídačelém stavu“ není přesvědčivé. Nejhorší je censorský názor v závěru, že „vydání se nemělo na knižních pultech vyskytnout“. Zde byl dobový kolorit padesátých let nahrazen z pohnutek nikoliv neideologických dobovými tanci let současných. Alogia a homo novus mívají často k sobě blízko caelo pluvio.

¹⁶⁾ Hoppe, V.: Přírozené a duchovní základy světa a života. Praha, M. Procházka 1925, s. 49 a 50.

správnosti formální. Známa věda Celsova „ius est ars bonum et aequum“ dává tušit i správnost materiální. Je zde též i faktor právního citu „das Recht nicht bloss im Wissen, sondern auch im Fühlen ist“ zdůrazňuje německý právník a filosof Julius von Kirchmann.¹⁷⁾ Obdobně soudil i T. G. Masaryk, když odmítal pokládat každý formálně správný zákon sám sebou také za právo.¹⁸⁾ Naznačené post scriptum chce nakonec poukázat též na skutečnost, že magie matematiky v logice bývá v některých kruzích filosofických, včetně filosofie právní, pocíťována jako určitá diastase logiky nejen od právního života, ale i od právní nauky jako humanitní vědy. Tato závěrečná úvaha ovšem nic nemění na nezbytnosti a důležitosti právní logiky pokrývající všechny příslušné modality práva.

¹⁷⁾ Srv. Kirchmann, J.: Die Wertlosigkeit der Jurisprudenz als Wissenschaft. Berlin 1848.

¹⁸⁾ Srv. Rouček, F.: Výklad použití zákonů v praxi. Praha, A. Hubínek 1941, s. 317.

